

Freek Nijland

De geur van gemaaid

Bij mensen in Nederland staat de geur van gemaaid gras in de top-vijf van lekkere geuren. Dat hoorde ik in de auto op weg naar de tweedaagse 'Werkwinkel Weidevogels en Biotopbeheer', georganiseerd door Staatsbosbeheer Fryslân. Die liefhebbers konden hun hart ophalen, want tijdens de autorit ernaar toe was prima te zien hoe in de twee eraan voorafgaande weken bijna tweederde van het Friese grasland-areaal was gemaaid. Juist in de tijd dat de gruttonesten uitkwamen. De Werkwinkel bevond zich daarmee middenin de weidevogelproblematiek. Ik was erbij en geef mijn impressie.

Achteruitgang

Begin 2000 werd door de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten de noodklok geluid over de Grutto. Aanvankelijk werd de boodschap hier en daar wat sceptisch ontvangen. Uit de gegevens van het Weidevogelmeetnet Friesland werd de gemelde achteruitgang echter bevestigd (Nijland, 2000). Ook in het januari- en maartnummer van De Levende Natuur werd het probleem aan de orde gesteld (Redactie DLN, Altenburg & Wymenga, 2000). Intussen heeft het Landelijk Weidevogelmeetnet (gecoördineerd door SOVON) becijferd dat in de jaren negentig de Nederlandse grutto-populatie afgenomen is van 90.000 tot 60.000 broedparen (interne notitie SOVON, 2000). Ook andere weidevogels worden met een voortdurende achteruitgang geconfronteerd. Alleen de Tureluur en enkele eendensoorten handhaven zich of nemen toe.

In Fryslân vindt de achteruitgang van de weidevogels vooral plaats op 'gangbaar agrarisch' grasland. Maar ook in een aantal tot voor kort 'goede' weidevogelreservaten lopen de aantallen terug.

Problemen

In weidevogelreservaten broeden meer soorten weidevogels en in hogere dichtheden dan op het agrarisch land en de meeste soorten hebben zich tot nu toe goed kunnen handhaven. Dat lijkt mooi, maar toch zijn er toenemende problemen bij het beheer van weidevogelreservaten. De tijd dat men dacht dat laat maaien en een niet te laag waterpeil voldoende

waren voor een soortenrijke weidevogelbevolking ligt al even achter ons. Er zijn problemen met bemesting, verzuring van de bodem, waterbeheer, gevarieerd maai-beheer, agrarisch medegebruik en lokale predatie. Bij natuurbeheerders ontstaat een groeiend besef, dat er oplossingen moeten komen voor deze problemen.

Voedsel en zuurgraad

Een groeiend probleem in weidevogelreservaten vormt de aanwezigheid van beschikbaar voedsel voor de weidevogels, met name voor steltlopers die hun voedsel vooral uit de bodem halen. Jarenlang is de bemesting van reservaatgraslanden bewust of onbewust achterwege gebleven. Pas de laatste jaren wordt ingezien dat maaien en afvoeren van het gewas gevolgd moet worden door aanvulling van bepaalde mineralen (Brandsma, 1997; Wymenga & Alma, 1998). Bemesting dus. Maar dan beginnen de problemen. De plicht tot bemesting ligt lang niet altijd vast in de met boeren afgesloten pachtcontracten; ruige stalmest is er vrijwel niet meer, terwijl de beheerders aarzelend staan ten opzichte van alternatieven als kunstmest en drijfmest.

Door de steeds voortschrijdende schaalvergroting in de melkveehouderij wordt het aantal boeren dat in staat is tot traditioneel graslandgebruik gestaag kleiner. Daarmee wordt voor de natuurbeheerder een beheer van kleinschalig vee inscharen en hier en daar maaien van percelen steeds moeilijker uitvoerbaar. Maar ook worden boeren die daarvoor wel toegerust zijn door natuurbeheerders soms onvoldoende voor een dergelijk beheer ingeschakeld. Dat gaat ten koste van de dekking van jonge vogels en de bereikbaarheid van voedsel. Tot overmaat van ramp verzuurt de bodem door zure neerslag, stagnerend regenwater, door ontoereikende bemesting en achterwege gebleven bekalking. In te zure bodem kunnen regenwormen niet meer gedijen. Diverse maatregelen zijn nodig, zoals begreppen, bekalken, het verkrijgen van ruige mest (potstallen) en experimenteren met nieuwe mestvormen, als mengsels van gier en overtollig maaisel of stro. Ga er maar aan staan als beheerder!

Water

Tijdens de Werkwinkel werd mij duidelijk dat in Fryslân de slootpeilen in reservaten over het algemeen veel lager zijn dan in Zuid- en Noord-Holland. Mogelijk heeft dit te maken met de 'gangbare' agrarische lage slootpeilen in Fryslân. De waterhuishouding is in weidevogelreservaten een factor van belang. Hoge voorjaarslootpeilen kunnen voorkomen, dat het grondwaterpeil na de winter te sterk zakt. In dat geval blijven regenwormen in de bovenlaag van het maaiveld en zijn dan beter beschikbaar voor weidevogels (van der Bund, 1998). Ook komt de grasgroei later op gang. Goed onderhouden greppels kunnen ervoor zorgen dat overtollig regenwater snel wordt afgevoerd, waardoor verzuring minder kansen krijgt. Het werken met greppels is trouwens wel maatwerk. In kwelgebieden kunnen te diepe greppels het aan de oppervlakte komende, licht basische kwelwater voortijdig afvoeren naar de slo-

gras

Een Grutto-ouder slaat alarm
(pentekening: Stern Nijland).

ten. Nieuw is het gebruik van verbrede greppels voor waterinlaat en -uitlaat en aanleg en onderhoud van laagtes voor plas-dras situaties.

Beheerders en boeren

Het beheer van weidevogelreservaten vraagt steeds meer maatwerk. Nodig zijn allereerst enthousiaste beheerders, die goed op de hoogte zijn van het hoe en waarom van de beheermaatregelen en van moderne vormen van natuurmeting. Zij zouden de nodige vrijheid en verantwoordelijkheid moeten krijgen om zelf lokale initiatieven te ontplooiën. Daarvoor is bijscholing nodig en informatie-uitwisseling met andere beheerders. Daarnaast is een goed contact met de boeren die het beheer uitvoeren van groot belang. Ook de boer zal op de hoogte moeten zijn van het hoe en waarom van de maatregelen en van de invloed op de vogelstand. De beheerder op zijn beurt zal voldoende moeten weten van de bedrijfsvoering van de boer. Alleen dan kunnen beide partijen goed samenwerken. Bij de keuze van boerenbedrijven zijn vooral motivatie en duurzaamheid van belang. Het is dan ook niet per definitie raadzaam kleinere, wat informeel en extensief werkende boerenbedrijven voor het beheer in te schakelen. Juist met het oog op de lange termijn zullen ook grote professionele bedrijven bij het beheer betrokken moeten worden.

Predatie

Predatie van weidevogels wordt door velen als een groot probleem gezien. Dat predatie voorkomt, is op zich niet verwonderlijk wanneer bijna elk nest door mensen wordt besnuffeld en geknuffeld. Uit het beschikbare cijfermateriaal blijkt tot op heden echter, dat predatie – ook door vossen – niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor de algemene achteruitgang van weidevogels (Teunissen, 1999). Wel kan predatie plaatselijk tot

achteruitgang leiden of tot verplaatsing van vogels naar elders. Structurele bestrijding van predatoren (behalve in uitzonderlijke situaties) behoort geen praktijk te zijn bij het beheer van natuurreservaten. Voorlichting over de ecologische rol van roofdieren en verbetering van de leefomstandigheden voor weidevogels op de graslanden daarentegen is broodnodig.

Reservaten en behoud van weidevogels

Reservaten en agrarisch land staan niet op zich zelf. Vogels en grondwaterströmen trekken zich weinig aan van reservaatsgrenzen. Oudervogels met jongen trekken gewoon daarheen, waar voedsel te vinden is. Ook is aannemelijk te veronderstellen dat reservaten met een hoog uitvliedsucces fungeren als brongebied voor de omringende agrarische graslanden. Slechts de beheersinspanningen van mensen houden zich aan grenzen.

Voor behoud van weidevogels op de langere termijn zijn de inspanningen van natuurbeherende organisaties onvoldoende. De oppervlakte aan reservaten is daarvoor te klein en te versnipperd: de resultaten worden sterk beïnvloed door de ontwikkelingen in de omringende, moderne landbouw. Ook vrijwillige nestbescherming en 'vliegende hectares' in de gangbare landbouw zullen het tij waarschijnlijk niet kunnen keren. Daarom zijn nieuwe benaderingen nodig.

Integrale aanpak

In de Werkwinkel kwamen ideeën naar voren over duurzaam behoud van weidevogels die velen zeer aanspraken. Kern van de zaak is een integrale aanpak van de weidevogelproblematiek in grote landschappelijke eenheden. Ikzelf denk daarbij aan kansrijke gebieden van minimaal 500 tot 1000 ha open grasland en eventueel wat bouwland. In de kern daarvan liggen gericht beheerde vochtige reservaatgraslanden met hoge waterpeilen. Daaromheen buffergebieden met vrij extensieve (ecologische?) boerenbedrij-

ven, matig hoge slootpeilen en gerichte maatregelen voor kuikenoverleving. Ten slotte randgebieden met grotere moderne bedrijven met (eventueel) lagere slootpeilen. In de buffer- en randgebieden worden diverse mogelijkheden benut voor 'vliegende hectares', vluchtstroken, slootrandenbeheer en vrijwillige nestbescherming. In een dergelijk groot gebied kan het beheer veel doelmatiger worden gericht op de diversiteit van de gehele weidevogelgemeenschap, kritische en minder kritische soorten. Ruimte voor Watersnippen en Zomertalingen, maar ook voor Kieviten, Grutto's en Veldleeuweriken.

Om hiermee ervaring op te doen zou een proefproject kunnen worden opgezet. Mogelijk zullen hiervoor nieuwe beleidsinstrumenten moeten worden ontwikkeld. Wat mij betreft zou Fryslân als weidevogelprovincie een dergelijk project als eerste kunnen opzetten. Mogelijk kunnen we dan eindelijk in mei en juni weer eens echt genieten van de geur van gemaaid gras.

Literatuur

- Altenburg, W. & E. Wymenga, 2000.** Help, de Grutto verdwijnt. De Levende Natuur 101 (1): 62-64.
- Brandsma, O.H., 1997.** Onderzoek weidevogelbeheer en bodemfauna in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen 1992 - 1996. Ministerie van LNV, Dienst Landelijk Gebied, Utrecht.
- Bund, C.F. van der, 1998.** Beschikbaarheid van de bodemfauna in grasland voor vogels. De Graspieper 98 (1): 33 - 41.
- Nijland, F., 2000.** Weidevogelmeetnet Friesland, verslag 1999. Publicatie Bureau N nr. 4. WMF, Leeuwarden.
- Redactie DLN, 2000.** Weidevogels: kaketoef of boegbeelden. De Levende Natuur 101 (1): 2.
- Teunissen, W.A., 1999.** Predatie bij weidevogels. Vooronderzoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. SOVON-onderzoeksrapport 1999/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Wymenga, E. & R. Alma, 1998.** Onderzoek naar de achteruitgang van weidevogels in het natuurreservaat de Gouden Bodem. A&W-rapport 170. Altenburg & Wymenga, Veenwouden/ Staatsbosbeheer, Leeuwarden.

Drs. F. Nijland
coördinator Weidevogelmeetnet Friesland
(op persoonlijke titel)
Emmakade 107
8921 AH Leeuwarden
email: freeknijland@planet.nl